

הרצל - לא רק רחוב בתל-אביב

מבוא

1. הרצל

- 1.1 דמותו של הרצל - ביוגרפיה
 - 1.1.1 תמצית תולדות חייו של הרצל
 - 1.2 שירים על הרצל
 - 1.2.1 בנימין זאב, מילים: יענקל'ה רוטבליט
 - 1.2.2 הרצל, מילים: יורם טהרלב
 - 1.2.3 ציונות בלי מרכאות, מילים: דן אלמגור

2. מדינת היהודים

- 2.1 הרצל ומדינה היהודים
- 2.2 מהבטחה לאבות למגילת העצמאות
 - 2.2.1 ההבטחה במקרא לאבות האומה
 - 2.2.2 מתוך ההכרזה על מדינת ישראל

3. ירושלים כבירת ישראל

4. שירים בנושא השפה העברית

- 4.1 השפה העברית במגילת העצמאות
- 4.2 אליעזר בן יהודה, מילים: ירון לונדון
- 4.3 עברית קשה שפה מילים: דן אלמגור

5. שירים בנושא הדגל

- 5.1 כל הארץ דגלים, מילים: רפאל ספורטה
- 5.2 דגל ישראל, מילים: לוי קיפניס
- 5.3 הדגל שלי, מילים: יורם טהרלב
- 5.4 הדגל המדבר בחידות, מילים: רבקה אליצור

סיכום

מבוא

יחידה זו עוסקת בדמותו של הרצל ופועלו. מטרתה להצביע על חזונו המיוחד של הרצל והרעיונות שהעלה בכתביו ובדבריו על אופן התגבשותה והתנהלותה של מדינת יהודים, כפי שהוא חזה אותה בעיני רוחו. לצד אלו המטרה היא להראות את החוטים המקשרים בין הספרים "מדינת היהודים" ו"אלטנוילנד", פסוקי ההבטחה לאבות מן המקרא לבין מגילת העצמאות, שחברה לקראת ההכרזה על הקמת מדינת ישראל. הזיקה בין חזונו של הרצל מחד גיסא לבין המציאות הנרקמת והולכת מאידך גיסא היא הדוקה מאוד. לצד רעיונותיו של הרצל ולקווי היסוד של מגילת העצמאות בחרנו להציע שירים המבטאים את החזון ומימושו. בשירים אלה ביטאו משוררים רבים געגועים לארץ ישראל, תיארו את החלומות למדינה ריבונית, את יופיה של הארץ, את מאבקה לקיום ועצמאות וחלומותיה של מדינה צעירה מזוויות ראייתם של הצעירים שחיים בה.

1. הרצל

1.1 דמותו של הרצל - ביוגרפיה

בנימין זאב הרצל, חוזה מדינת היהודים, אבי הציונות המדינית ומייסדה של ההסתדרות הציונית העולמית נולד בבודפשט, הונגריה, ב-2 במאי 1860-ונפטר ב-3 ביולי 1904 באוסטריה.

התמונה שלמעלה הינה אחת מהתמונות המפורסמות של תיאודור הרצל. הוא מצולם עומד על מרפסת בעיר בזל בשווייץ, בה התקיים הקונגרס היהודי-הציוני הראשון בשנת 1897. זו הייתה האספה הראשונה של יהודים מכל התפוצות, והרצל נשא בה את נאום הפתיחה. בקונגרס זה הונחו היסודות להקמת ההסתדרות הציונית העולמית ונוסחה "תוכנית בזל", שהגדירה את מטרות הציונות להקים מולדת לעם ישראל בארץ ישראל. המשפט המפורסם של הרצל מאותו קונגרס היה: "בבאזל הקמתי את מדינת היהודים".

1.1.1 תמצית תולדות חייו של הרצל

הרצל נולד בעיר בודפשט בהונגריה למשפחה [יהודית משכילה](#). תחילה למד בבית ספר יסודי יהודי ואחר כך [בגימנסיה](#) ריאלית ציבורית, אך החליט להפסיק את לימודיו במוסד זה בגלל האווירה העוינת כלפי היהודים. הרצל עבר ללמוד בגימנסיה היוקרית [הלותרנית](#) בין השנים 1876 - 1878, שבה כמעט מחצית התלמידים היו יהודים.

בשנת [1878](#) לאחר פטירת אחותו פאולינה עברה משפחת הרצל ל**לונדון**, בירת [אוסטרו-הונגריה](#). [באוניברסיטת וינה](#) סיים את לימודיו [כדוקטור](#) למשפטים. הוא לא עסק רבות בתחום זה בגלל גילויי אנטישמיות והתמסר כמעט לגמרי ל**עיתונאות**, [תיאטרון](#) ו**ספרות**. הרצל היה מחזאי וחלק ממחזותיו זכו להצלחה בימתית. כמו כן כתב שורה ארוכה של סיפורים.

הרצל נתקל בחייו בגילויי אנטישמיות רבים. יש הסוברים כי מודעותו של הרצל לגבי בעיית היהודים התחדדה והועמקה כאשר סיקר את משפט דרייפוס כשליח העיתון "הנויה פרייה פרסה" בפריז. הרצל היה עד לצעקות ההמון "מוות ליהודים!" בעת הסרת דרגותיו של דרייפוס, קצין יהודי שהואשם בריגול למען גרמניה. השנאה כלפי היהודים שהתגלתה להרצל במהלך משפטו של דרייפוס זיעזעה אותו עמוקות. בעקבות האירועים הללו הוא הגיע למסקנה שליהודים אין עתיד באירופה ועליהם לעזוב את הגולה ולהקים מדינה יהודית ריבונית ועצמאית. כך החל להתגבש אצל הרצל הרעיון הציוני-המדיני.

על מנת לממש את חזונו החל הרצל בפעילות דיפלומטית, הן בקרב יהודים ובעיקר בין מנהיגי העולם, שמהם קיווה לקבל הצהרה בזכות הקמת מדינה ליהודים. הצהרה זו הייתה צריכה לבוא לידי מימוש ב"צ'ארטר" - מסמך הכרה רשמי.

את פעילותו בקרב היהודים החל ב-1895 בניסיון לשכנע את עשירי היהודים - הברון הירש והברון רוטשילד, אולם הוא נחל מהם אכזבה. הברון הירש היה עסוק בהקמת יק"א, החברה היהודית להתיישבות, וניסה למצוא מדינות שבהן יהודים נרדפים יוכלו למצוא מפלט. הברון רוטשילד עדיין לא היה מחויב לרעיון הציוני. כתוצאה מהסירוב החליט הרצל לפנות ישירות לעם היהודי. רוב יהודי אירופה המערבית ואף מקצת חברי תנועת "חובבי ציון" במזרח ובמערב אירופה דחו את תוכניתו של הרצל משום שנראתה להם מרחיקת לכת. חלק מחברי "חובבי ציון" ומהסטודנטים הציוניים באוסטריה ובארצות אחרות קידמו את רעיונותיו בהתלהבות. מתוך קשריו עם "חובבי ציון", בייחוד ממזרח אירופה, בא הרצל לכלל הכרה שרק בארץ ישראל – ולא בארגנטינה או בארץ אחרת – ירצו היהודים להקים את מדינתם.

כסופר ועיתונאי ידע הרצל את חשיבות המילה הכתובה. הוא החליט להעלות לכתב את רעיונותיו והצעותיו לגבי הקמת מדינה ריבונית ליהודים בספר. בשנת 1896 פרסם הרצל את ספרו "מדינת היהודים", שבו הציע פתרון מעשי ליהודים, שמדינות אירופה לא הצליחו למנוע את גילויי האנטישמיות התכופים כלפיהם. בספרו טען הרצל שעל מנת להגשים את הרעיון יש להשיג הכרה בינלאומית ומשפטית בזכויות העם היהודי על ארץ משלו. ספר זה היווה בסיס לזרם הציונות המדינית.

הרצל ניסה למצוא דרכים להתקבל לראיון אצל הקייזר וילהלם השני, על מנת שזה יפעיל את השפעתו על הסולטאן העות'מאני ששלט בארץ ישראל לטובת הענקת הצ'רטר. הוא נפגש עם הקיסר והסולטאן, פנה אל הבריטים ואל האפיפיור. בד בבד עם מגעיו של הרצל עם ראשי השלטון העות'מאני, הוא יזם את הקמתו של הקונגרס הציוני ומוסדות ציוניים - הכול כדי לקדם את רעיון הקמתה של מדינה ליהודים. באוגוסט 1897 התכנס הקונגרס הציוני הראשון בבאזל. בקונגרס זה אושרה תכנית באזל, שלפיה מטרת הציונות היא: להקים בית לאומי עבור העם היהודי בארץ ישראל, שיהיה מובטח על בסיס משפט העמים. בקונגרס זה גם הוקמה ההסתדרות הציונית העולמית. הרצל ניהל את דיוני הקונגרס ונבחר לנשיאה של ההסתדרות הציונית העולמית. בכהונה זו שימש עד יום מותו.

הרצל סבל מבריאות רופפת. הוא נפטר ב-3 ביולי 1904 (כ' בתמוז תרס"ד), כשהוא בן 44 שנים בלבד, פחות מ-10 שנים לאחר תחילת פעילותו הציונית, וכ-44 שנים לפני הקמת מדינת ישראל. יהודים רבים קיבלו את הידיעה בצורה קשה והתאבלו על מותו.

באוגוסט 1949, על פי בקשת הרצל בצוואתו, הועברו עצמותיהם של הרצל, הוריו ואחותו מבית העלמין בווינה לירושלים. קברו של הרצל נמצא בהר הרצל בירושלים, הקרוי על שמו.

נקודות לדיון ולמחשבה

- ❖ כיצד הייתם מתארים את דמותו של הרצל?
 - אילו קווים מיוחדים בדמותו הייתם מדגישים?
 - מה הרשים אתכם בדמותו של הרצל? הסבירו את דעתכם.
- ❖ האם יש משמעות לכך שעצמותיו של הרצל טמונות בבית קברות בירושלים?
 - הביעו דעתכם והסבירו אותה.
- ❖ הכנסת קבעה בחוק כי "אחת לשנה, ב-י' באייר, יום הולדתו של בנימין זאב הרצל, יקום יום הרצל.
על פי החוק ביום זה יוקדש זמן בבתי הספר ללימוד פועלו וחזונו הציוני של בנימין זאב הרצל, וכן בתי הספר יקיימו פעולות חינוכיות-ערכיות לקידום מטרותיו של חוק זה, לרבות קיום טקסים ופעולות חינוכיות ביום הרצל.
מטרת החוק: "להנחיל לדורות את חזונו, מורשתו ופועלו של בנימין זאב הרצל, לציין את זכרו ולהביא לחינוך הדורות הבאים ולעיצוב מדינת ישראל, מוסדותיה, יעדיה ודמותה בהתאם לחזונו הציוני".
 - הביעו דעתכם מדוע נקבע חוק לציין יום הולדתו של הרצל?
 - מהי משמעותו של החוק כלפי עם ישראל במדינת ישראל?
 - מהי משמעותו של החוק כלפי העם היהודי היושב בתפוצות וכלפי עמים אחרים?
 - מה תורם מימוש החוק בארץ, במיוחד בבתי ספר?
 - איזה אופי צריך לשאת היום הזה ומה צריך להתרחש בו? הציעו מספר רעיונות לפעילויות.

מקורות

מוזיאון הרצל - <http://www.herzl.org.il/hebrew/Article.aspx?Item=358&Section=349>

אתר מט"ח, מחברת מתיה קם - <http://lib.cet.ac.il/Pages/item.asp?item=5243>

1.2 שירים על הרצל**1.2.1 בנימין זאב**

מילים: יענקל'ה רוטבליט

לחן: יאיר רוזנבלום

השיר מנסה לתאר תחושה של כאב עמוק מכך שחזונו של הרצל למדינת יהודים כמדינה מנוהלת היטב, בה יש חיים טובים ויפים ליהודים, אינו מתממש. היוצר מעמיד בפני הרצל, חוזה המדינה שאלות נוקבות לגבי מימוש חזונו: "ככה ראית? ככה חזית? ככה רצית?" הוא מציע לבחון את מימושו של חזון הרצל למדינה יהודית ואורח חייה לעומת המציאות האמיתית הנשקפת מהרחוב. כדי לראות את המציאות הדובר דורש מהרצל " ...תשטוף את העפר מן העיניים, בנימין זאב / תשטוף את העפר מן העיניים, שים יד על הלב." העיניים קשורות הן לראייה של דברים והן לניבוי וחזון. דמותו של הנביא בתקופת המקרא הייתה דמות הרואה. הוא יכול היה לנתח את המציאות הנגלית לנגד עיניו ולחזות את העתיד. בכל אלה הוא שיתף את קהל מאזיניו. אלא שכאן אין ראייה בלבד, אלא עיני המתבונן מכוסות עפר. משמעות הביטוי "זריית חול" בעיניים היא הטעיה. וכאן הרצל עם חול בעיניו, אינו רואה את המציאות הממשית. באופן מטאפורי היוצר פונה להרצל בעזרת התבוננות בשטר של 100 לירות שהונפק על ידי בנק ישראל ועליו מצוירת דמותו של הרצל. השאלות הן שאלות ריטוריות, כי הכותב רואה ש"לגנב העברי הראשון כבר ניכו את השליש / ובלילה מלכה עברייה משוטטת בכביש / ושוטר עברי ראשון מבריח לכלא חשיש." האם הרצל מבחין בכך? כל בית מסתיים בסימן שאלה. והשאלות הן רבות ורודפות זו אחר זו. בשיר יש אמפתיה להרצל כאדם, שפעל והקריב את חיי משפחתו למען חזון מדיני, אולם החזון אינו מתממש "לפי התסריט". הרצל מתואר בשיר כ"חוזה המדינה / יהודי יקר כזה עם זקן עד החזה / יהודי כל כך רזה - מאיפה יש לו כח להיות חוזה?"

נקודות לדיון ולמחשבה

- ❖ הסבירו מדוע יש בשיר טורים רבים המסתיימים בסימן שאלה?
- הביאו מספר דוגמאות והסבירו מה תפקידה של השאלה בשיר זה.
- ❖ התבוננו בתמונות של שטרות עם דמותו של הרצל שהונפקו על ידי בנק ישראל לפניכם:

100 לירות, שנת 1973

100 לירות, שנת 1968

מתוך בנק ישראל קטלוג שטרות ומעות מהעבר :

<http://bankisrael.gov.il/he/Currency/PastNotesAndCoinsSeries/Pages/Default.aspx#Top>

- מדוע התרשם כותב השיר מדמותו של הרצל המשתקפת מן השטר?
- לְמָה, מתוך השטר, מתייחס הכותב בדמותו של הרצל?
- ❖ האם גם עליכם עשה מראהו החיצוני של הרצל רושם? הסבירו את דעתכם.
- ❖ כיצד ניתן להסביר את הביטוי בשיר: " תשטוף את העפר מן העיניים?"
- מדוע הוא כתוב ארבע פעמים בשיר?
- ❖ בשיר יש שימוש במוטיב הראייה והעיניים.
- העתיקו ביטויים מתוך השיר שמתייחסים למוטיב הזה.
- הסבירו מדוע בחר הכותב את המוטיב הזה ומהי משמעותו בשיר זה.
- ❖ מהו יחסו של הכותב לדמותו של הרצל ומהי האווירה בשיר?

1.2.2 הרצל

מילים: יורם טהרלב

לחן: יאיר רוזנבלום

השיר מתאר את פעילותו העניפה של הרצל בגיבוש החזון המדיני שלו על ארץ ישראל כמדינה ליהודים וניסיונות המימוש של חזון זה. המשורר יורם טהר לב מסביר באתר האינטרנט שלו שהשיר על הרצל הוזמן ממנו ב-1972, לרגל 75 שנה לקונגרס הציוני הראשון. בשיר זה הוא מציין ש"בניגוד לאנשים שהקיפו אותו (את הרצל), שכל אחד מהם תרם את תרומתו הייחודית לביסוס התנועה הציונית, הרצל נתן את היקר לו מכל - את בריאותו".

http://www.taharlev.com/songs_selection_song.asp?id=73

בבתי השיר הדובר מונה את תרומתן של דמויות שונות למפעל הציוני. למשל בבית ראשון:

וולפסון ונורדאו ואוסישקין התוסס

ומוצקין, וכל הצירים של הקונגרס.

נורדאו הביא למדינה את הכבוד

וולפסון הביא את הכספים (והחובות)

אוסישקין הביא את המרד של הדור

וביאליק הביא את "אל הציפור".

לעומת כל אלה, מה נתן הרצל? על הרצל שבגיל 44 מת מהתקף לב נכתב בשיר: "הרצל נתן למדינה את הלב." וכן "והרצל, שכלום לא נשאר לו בחייו / נתן את הלב ועצם את עיניו".

הוא נלחם במדינאים ואנשי ציבור, נפגש עם קיסרים ומיניסטרים, נאבק בעשירים לצורך גיוס כספים, פעל בקונגרסים הציוניים ובזמן התרוצצותו ממקום למקום הוא זנח את משפחתו והקריב אותה למען קידום הרעיון המדיני של מדינת היהודים.

נקודות לדיון ולמחשבה

❖ **רשמו** את שמותיהם של האישים המוזכרים בשיר.

○ **בחרו** שתי דמויות, **חפשו** עליהן מידע **וסכמו** אותו בקצרה. **הדגישו** מה היה הקשר של אישים אלה למפעל הציוני.

- ❖ עיינו בביוגרפיה על חייו של הרצל.
 - איזה מידע מתוך הביוגרפיה שלו נותן השיר על דמותו של הרצל.
- ❖ הביעו דעתכם, כיצד היוצר מתאר את דמותו של הרצל בשיר. בססו את דבריכם בעזרת ביטויים מהשיר.
 - אילו תכונות של הרצל עולות מתוך השיר?
 - האם גישתו חיובית או שלילית כלפיו?
 - האם הוא מבקר אותו או מצייר אותו באופן רגשני?
- ❖ מה פירוש הביטוי בשיר: " הוא היה קצת בנימין והיה קצת זאב"?
- ❖ בבית השני מרובים הפעלים.
 - מהן הפעולות שמבצע הרצל?
 - הסבירו מדוע יש ריבוי פעלים ונסו להצביע מה מאפיין את הרשימה הזאת.
- ❖ מדוע כל בתי השיר מסתיימים בתיאור ליבו של הרצל. למשל בבית הראשון: " ואז, לפני וילהלם, הוא חש פתאום כאב / כי שוב היה צריך לפתוח את הלב."
- ❖ איזה רושם עשתה עליכם דמותו של הרצל בשיר זה?
 - האם אתם מזדהים איתה או חשים שהוא היה בעל חלומות שהקריב את בריאותו ומשפחתו לשוא?
 - לו הייתם יכולים להיפגש עם הרצל, מה הייתם שואלים אותו?

1.2.3 ציונות בלי מרכאות

מילים: דן אלמגור

לחן: שלמה ארצי

שיר זה הוא מעין תגובה ותשובה לאלו המקטרגים על הציונות ואופיה וטוענים שהציונות כבר אינה קיימת ואם בכל זאת עוסקים בה יש לציין אותה במרכאות - "ציונות". ציונות במרכאות מפחית מעוצמתה של משמעות הציונות כפי שנתפסה בעיני הרצל וחבריו, בעיני האנשים שבאו לארץ במספר גלי עלייה כדי ליישב אותה ולהפריח בה את השממה.

תנועת הציונות המודרנית נוצרה בסוף המאה ה-19 וכינויה זה ניתן על ידי הסופר נתן בירנבוים, בשנת 1890, על בסיס הכינוי המקראי לירושלים - "ציון". החברים בתנועה ראו בעלייה לארץ ישראל ויישובה פיתרון לבעיות היהודים בתפוצות. הרצל ראה צורך לקדם באופן מעשי-מדיני את מטרות התנועה וליזום פעילות של ממש בקרב מנהיגים משפיעים בעולם ובקרב יהודים בעלי הון. החידוש בתנועה הציונית המודרנית היא זכותם של היהודים להיות ריבוניים, זכותם להגדרה עצמית פוליטית וכן לעמוד בזכות עצמם מבלי לוותר על יהדותם.

היבט זה נזכר גם במגילת העצמאות:

"בשנת תרנ"ז (1897) נתכנס הקונגרס הציוני לקול קריאתו של הוגה חזון המדינה היהודית תיאודור הרצל והכריז על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.

זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי...

זו זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית".

לתנועת הציונות היו מתנגדים מאז נהגתה בראשיהם של מנהיגיה ואף אחרי קום מדינת ישראל. הציונות הקלאסית התרכזה סביב הקמת מדינה, בית ומקלט לעם היהודי. יש הטוענים שאם היווסדה של מדינת ישראל והתבססותה כמדינה ריבונית אין מקום להשקפת עולם ציונית. מצד שני יש הגורסים שכל עשייה במדינת ישראל בהיבטים שונים למטרות קידומה היא עשייה ציונית. ומכיוון שתמיד תהיינה מטרות חדשות בתחום הכלכלה, ההתיישבות, החינוך והתרבות, תהיה הציונות שרירה וקיימת.

שירו של דן אלמגור עוסק בתפר בין הציונות כפי שנתפסה בחזונו של הרצל לבין מהותה כפי שהיא נתפסת עשרות שנים לאחר קום המדינה בקרב חלק מהעם. הדובר בשיר אינו מקבל את דעת המקטרגים שעידן הציונות תם. הוא מביא את דברי הציונות ש"אומרת לעם: "החלום עוד לא תם / יש ויש פה עוד מה לעשות". הדובר מקבל את התפיסה שעשייה בארץ ישראל למען הארץ ותושביה נתפסת כציונות והוא מצהיר על עצמו: "...ולכן, לכן אני גם היום עוד ציוני / זה אולי לא הגיוני, אבל זה מה שאני".

השיר מתאר את דמותו המלהיבה של הרצל והחזון שהיה לו, עמו הוא סחף אחריו אנשים שיסייעו לו לממש את החזון הזה: נוצרה תנועה ציונית, התקיימו קונגרסים, התקבלו החלטות, אנשים נשאו ראשם

בגאווה, נוסדה מדינת ישראל ונעשתה בה עשייה עניפה. למרות ההישגים אליהם הגיעה מדינת ישראל אין מקום לשים את המילה ציונות במרכאות כי יש מקום לעשייה מרובה גם בעתיד. הציונות מתוארת כבעלת מבט עיקש ששוב פונה לבאות.

שיר בן שלושה בתים המאיר ציוני דרך אחדים בחיי הרצל מרגע שהחליט כי יש רק פתרון אחד ליהודי הגולה: עלייה לארץ ישראל וביסוסה כמדינה יהודית ריבונית בהכרה ובתמיכה של אומות העולם. הכותב יוצא מתוך הנחה שהסיפור אודות הרצל ומפעלו ידוע ומוכר "נחקק ונרשם בדברי תולדותיו של העם". השיר מבטא הערכה עמוקה להרצל ולפעלו בעיקר בתקופה שחזונו ורעיונותיו נחשבו הזויים ועל המצטרפים אליו דברו כעל חולמי חלומות ואנשים לא הגיוניים.

הבית הראשון מתאר את דמותו של הרצל כפי שהיא משתקפת דרך תמונותיו בעל זקן עבות ושחור ועל פי הסיפורים אודותיו כמי שישב וכתב את ספרו "מדינת היהודים" מתוך סערה, יום וליל במשך זמן קצר במיוחד. השיר כתוב במשפטים קצרים המעוררים תחושה של דחיפות מיוחדת.

הרצל על פי השיר לא רק דיבר על רעיונות של שינוי בחיי העם היהודי הוא גם פעל לחולל את השינוי על ידי מעשים. השיר מזכיר את הספר שכתב "מדינת היהודים" שמצא הד בלבבות היהודים ובעיקר את הקונגרס הציוני הראשון שהרצל כינס בשנת 1897 שהכל רואים בו ציון דרך עיקרי בדרך לביסוס תנועה ציונית שלא מסתפקת בחלומות אלא עושה מעשים.

בבית השני אפשר לחוש בהתרגשות של היהודים שהגיעו ממדינות רבות לבזל ומתכנסים יחד לראשונה אחרי אלפיים שנה. אפשר גם לחוש ביחסם של הנוכחים אל הרצל העומד בראשם ומסביר את רעיונותיו. כל המאורע המפעים הזה גורם להם לתחושת גאווה: "והעם הנדהם התבונן בה נרגש/ וזקף את ראשו מחדש".

הבית השלישי מזכיר שכל מה שהיה בסוף המאה ה-19 בגדר חזון הפך מזה זמן למציאות שמתפתחת ומשתנה עם השנים החולפות. השיר מסתיים עם האמירה שלמרות שחזונו של הרצל הפך למציאות עדיין נותרו חלומות להגשים ומציאות לטפח, לבסס, לתקן ולשנות. יתכן שיש כאן רמז לכיוון הערכי מוסרי. כלומר העשייה עוד רבה ועדיין לא הגיעה העת להכניס את הציונות לתוך מרכאות. השיר נכתב מנקודת מבטו של ציוני נלהב שרואה בדרך להקמת המדינה ובקיומה ביטוי לחלום שהתגשם.

נקודות לדיון ולמחשבה

❖ תארו את דמותו של הרצל על פי השיר. הדגימו מתוך השיר

(ניתן להעזר בתיאורים שבבית הראשון והשני: "ידע לחלום", "להלהיב אנשים", "כתב רעיון מטורף", "דיבר עליהם ציונות", "הגיע היום לעשות מעשים").

❖ מה מיוחד בהרצל כמנהיג, כפי שהוא מתואר בשיר זה?

❖ כיצד מתוארת תנועת הציונות על פי שיר זה?

❖ "נוכח עזותו של החזון ואופיו הנסער של מי שהגה אותו, קל לשער איך הצטייר הרצל בעיני חלק משומעיו ורואיו כהוזה וסהרורי".

(מתוך: גדי טאוב – מהי הציונות, באתר:

<http://www.gaditaub.com/hblog/files/gadi-taub-whats-zionism.pdf>

האם אתם מקבלים את תיאור דמותו של הרצל כהוזה וסהרורי? הסבירו את דעתכם.

- ❖ מדוע היה זה "לא הגיוני" להיות ציוני בימיו של הרצל?
- ❖ מהי ה"תנועה שנולדה" הנזכרת בשיר?
- ❖ מה ידוע לכם אודות ה"קונגרס" הנזכר בשיר?
- ❖ בשיר נאמר "די לחלוס! כי הגיע היום/ לעשות מעשים של ממש". לאילו חלומות ולאילו מעשים מכוון הדובר בשיר?
- ❖ למה הכוונה בביטוי "דיבר עליהם ציונות"?
- ❖ כיום המדינה כבר עובדה קיימת מזה 63 שנים. למה לדעתכם מכוון הדובר במילים: "החלוס עוד לא תם/ יש ויש פה עוד מה לעשות"?
- ❖ מה נחשב ציוני בעינכם כיום?

2. מדינת היהודים

2.1 הרצל ומדינת היהודים

בשנת 1896, כשנה וחצי לפני כינוסו של הקונגרס הציוני הראשון, פרסם הרצל את ספרו "מדינת היהודים". בספר זה הציע הרצל לראשונה פתרון מדיני-מעשי לעם היהודי. היהודים שחיו בארצות שונות בעולם, ובמיוחד באירופה סבלו מרדיפות על רקע אנטישמיות. הרצל הבין כי האנטישמיות באירופה מושרשת כה עמוק בלב העמים, עד שאין לצפות לביטולה בזמן סביר. הוא הגיע למסקנה כי הפתרון היחידי של העם היהודי הוא פתרון לאומי-מדיני. לטענתו יש צורך להצהיר על הקמת ישות מדינית ריבונית ליהודים שבה יתרכזו יהודים מכל העולם ולבקש את הסכמת המעצמות של אותה תקופה לתהליך. הרצל ראה בכך חלק מן הפוליטיקה הבינלאומית. (הספרייה הווירטואלית של מט"ח, 08.08.2010).

בספר מציע הרצל מספר קווי יסוד לצורך הקמתה של המדינה וביסוסה כישות ריבונית. הוא מעלה שאלות ומציע פתרונות להוויית החיים במדינת היהודים בארץ ישראל כפי שהוא ראה אותה בחזונו. ייחודו של הספר בכך שהוא אינו מציג רק את החזון אלא גם את ביטויים המעשי של רעיונותיו: הקמת מדינה המתנהלת מבחינה כלכלית, חוקתית, חברתית ותרבותית בכוחות עצמה והיא בעלת דגל והמנון משלה. הוא רואה בה מדינה ליברלית, מודרנית, המשתמשת בטכנולוגיה חדישה לטובת פיתוח הארץ ורווחת תושביה, תוך דגש על חינוך תרבותי והפרדת הדת מן המדינה.

הספר נחלק לארבעה פרקים:

1. **פרק כללי**, שבו נדונה הבעיה האנטישמית, גורמיה וסיכוייה. כאן מפרט הרצל בקצרה את תוכניתו להקמת הריבונות החדשה. למשימה זו יש להקים שני ארגונים: האחד - "החברה היהודית", שתעסוק בגולה בארגון יציאת היהודים מארצותיהם ותספק למהגרים טריטוריה יהודית. השני - "אגודת היהודים" שתנהל משא ומתן דיפלומטי עם מדינות העולם כדי למצוא טריטוריה לעם היהודי. היא גם תכתוב חוקה, אשר תקבע את אופי המדינה. בפרק זה גם נדון המקום הראוי עבור המדינה - ארץ ישראל - המולדת ההיסטורית או ארגנטינה.
2. **הפרק השני** עוסק "בחברה היהודית" כחברת זיכיון (צ'רטר) יהודית, הפועלת, לפי חוקי אנגליה, עם הון ומניות. בפרק נידונים ההיבטים הכלכליים של פעילות החברה, דרכי העברת רכוש, קניית אדמה, צורת מעונות העובדים, יום עבודה בן שבע שעות, סעד, ערבויות החברה וגיוס הון.
3. **הפרק השלישי**, "חבורות מקומיות", דן בדרכי ההגירה היהודית לטריטוריה הלאומית לא כיחידים אלא כקבוצות, אשר תדענה מראש היכן יתיישבו ולאן ילכו, הכול לפי בחירה.
4. **הפרק הרביעי** דן בדרכי פעולתה של "אגודת היהודים", באופי החוקה, בהפרדת הדת מהמדינה, בשאלת הלשון, ובעניין הדגל.

פרסומו של הספר "מדינת היהודים" עורר תגובות שונות. היו מנהיגים ואנשי רוח שדחו את רעיון הקמתה של מדינת יהודים וראו בו רעיון מרחיק לכת ובלתי מעשי. היו כאלה שהגיבו תגובות שליליות ולגלגניות לתכניתו של הרצל. אך היו גם רבים מאוד שקיבלו בהתלהבות את "מדינת היהודים" ואת קריאתו של הרצל (בהקדמה לספרו): "עם אנחנו – עם אחד".

עם פרסומו של הספר "מדינת היהודים" הוא קיבל תפקיד חשוב בכך שלאחר פרסומו הפך הרצל לכתובת שאליה פנו המוני יהודים מרחבי העולם. הרצל הפך להיות גיבורה של המהפכה הציונית והיה לאחד המנהיגים הגדולים שקמו ליהודים בעת החדשה. הרצל הציב חזון, מטרות ואתגרים שהופצו בקרב כל שכבות העם (הראל, 1996).

נקודות לדיון ולמחשבה

- ❖ מדוע נקרא הרצל "חוזה המדינה"?
- ❖ הביעו את דעתכם, מדוע קבע הרצל שיש צורך במדינה ליהודים?
- ❖ פירוש המילה חזון הוא: " תמונה שאדם רואה בחלומו, בדמיונו או בעיני רוחו. תיאור של דברים בעתיד בהתאם לשאיפה, משאת-נפש". (מילון אבן שושן, 1977)
- מדוע נחשבו רעיונותיו ומעשיו של הרצל לחזון?
- ❖ יש המוצאים נקודות דמיון באישיות ובפעילות בין הרצל לבין משה רבנו. הביעו דעתכם על טענה זו והסבירו אותה.
- ❖ מהי החשיבות של חזון הרצל להקמה מדינה ליהודים ומהי משמעותו בחיי הפרט ובחיי העם?
- ❖ הסופר אהרון חבר כתב:
 - "הרצל אמר: "אם תרצו אין זו אגדה". טוב, אבל נניח שאנחנו לא רוצים. אז מה, זו כן תהיה אגדה?"
 - אז אם אמר וגם אם לא אמר זה בכלל לא משנה כיום. כיום, לאור המציאות, זה הכל אגדה. אפילו האמרה עצמה: "אם תרצו אין זו אגדה" גם היא כבר אגדה.
 - כל ניסיון לבחון את המציאות בארץ כנגד החזון, ימצא כי יותר מאשר "חזיה", היתה זו "הזיה", ויותר מאשר חזון, היתה זו משאלת לב שהדמיון בה גדול מאשר הראיה הרציונלית.
- אולי אני טועה כשאני אומר שלדעתי זו היתה רק אגדה".

מתוך: <http://www.e-mago.co.il/Editor/actual-39.htm>

אהרון חבר רואה ברעיונותיו ופעולותיו של הרצל הָזִיה דמיונית.

- הביעו את דעתכם על טענתו זו והסבירו אותה.
- הביעו את דעתכם האם אתם חושבים שאהרון חבר טועה?

מקורות

<http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=6148> הספריה הוירטואלית של מט"ח,

08.08.2010

מדינת היהודים, (1996), תיאודור הרצל, הוצאת קשתרבות, עריכה ומבוא חיה הראל

2.2 הרצל - מהבטחה לאבות למגילת העצמאות

2.2.1 ההבטחה במקרא לאבות האומה אברהם, יצחק ויעקב:

ההבטחה לאברהם:

ז והקמתני את-בריתי ביני ובינך, ובין זרעך אחריד לדרתם--לבְרִית עוֹלָם: להיות לך לאלהים, ולזרעך אחריד. ח ונתתי לך ולזרעך אחריד את ארץ מגרד, את כל-ארץ כנען, לאחוזת, עולם; בראשית י"ז 7-8

ההבטחה ליצחק:

ג גור בארץ הזאת, ואהיה עמך ואברכך: כי-לך ולזרעך, אתן את-כל-הארצות האל, והקמתני את-השבעה, אשר נשבעתי לאברהם אביך. בראשית כ"ו 3

ההבטחה ליעקב:

יג והנה יהנה נצב עליו, ויאמר, אני יהוה אלהי אברהם אביך, ואלהי יצחק; הארץ, אשר אתה שכב עליה-- לך אתננה, ולזרעך. יד והיה זרעך כעפר הארץ, ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה; ונברכו בך כל-משפחות האדמה, ובוזרעך. בראשית כ"ח 13-14

בספרו "מדינת היהודים" טוען הרצל כי "שאלת היהודים קיימת. סרח עודף הוא מימי הביניים, ועמי תרבות, במיטב רצונם, לא יכלו להיפטר ממנו... שאלת היהודים קיימת בכל מקום שהם נתונים שם במספר רב... אך בבואנו שמה תחלנה הרדיפות... זו היא האמת, ולמרבה הצער היא תוסיף בהכרח להיות האמת, בכל מקום... כל עוד לא ימצא לשאלת היהודים פתרון מדיני (עמוד 9)".

בספרו זה הרצל מעלה את השאלה האם להעדיף את פלשתינה או את ארגנטינה? "האגודה" (שתנהל את המשא ומתן המדיניים) תיקח את מה שיתנו לנו ואת מה שיתקבל על דעתו של העם היהודי. אולם, במבוא להוצאה העברית הראשונה של הספר "מדינת היהודים" העיר מתרגם הספר, כי הרצל הכריע וקבע את ארץ היעד למדינת היהודים בארץ ישראל. בהמשך הפרק מציין הרצל ש"פלשתינה היא מולדתנו ההיסטורית הבלתי נשכחת. שם זה כשלעצמו עשוי להוות בשביל עמנו קריאת היאספות, סוחפת בעוצמתה" (עמוד 27).

קריאתו של הרצל לשוב ולהקים את מדינת היהודים בארץ ישראל לא הדהדה בחלל הריק. היא מתקשרת לכמיהה היהודית ארוכת השנים לארץ ישראל שנזכרת בתפילותיהם מדי יום ביומו. היהודים אמנם לא קמו בהמוניהם ועלו לארץ עם קריאתו של הרצל והיו לכך סיבות שונות. אך אצל רבים התעוררה השאיפה לבנות חיים חדשים בארץ אבותיהם. תנועות חדשות קמו ועולים הגיעו לארץ ובנו אותה עוד טרם הוכרזה כמדינה על ידי אומות העולם. זרם העולים גבר מאוד לאחר הקמתה ב-1948. במגילת העצמאות שהיא המסמך המכונן והבסיס הרעיוני-מוסרי של המדינה מתואר החוט המקשר שעובר מימי האבות דרך ההיסטוריה של העם בגולה ועד תחייתו מחדש בארץ ישראל היא מדינת ישראל של ימינו.

2.2.2 מתוך ההכרזה על מדינת ישראל, מגילת העצמאות:

"בארץ-ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי.

לאחר שהוגלה העם מארצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית.

מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגינים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו ישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקידמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית...

...השואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית בארץ-ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים...

מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות...

אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבנין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.

... אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל..."

3. ירושלים כבירת ישראל

יחסו של הרצל לירושלים היה דו משמעי. מחד גיסא הבין את המקום המרכזי שהיה לעיר בלב היהודים לאורך ההיסטוריה, מאידך היה מאוכזב מן העזובה והנחשלות שמצא בה בביקורו בעיר. רגשות מעורבים אלו מצאו ביטוי הן בספריו והן ביומניו. נראה שעם הזמן, רגשותיו אל העיר גברו והוא זיהה את הפוטנציאל הטמון בה כסמל וכגורם מלכד עבור העם היהודי.

הרצל שהיה לא רק חולם חלומות אלא גם מי שמכיר במציאות הבין את החשיבות העצומה שיש לירושלים לא רק עבור העם היהודי אלא גם עבור כל העמים. הוא ראה אותה כמרכז עירוני מודרני אך גם כעוגן רוחני וסובלני לכל הדתות.

הספר "אלטנוילנד" הוא המקור העיקרי לתיאורה של ארץ-ישראל בידי הרצל. זהו רומן אוטופי הנותן ביטוי לחשיבות המודרניזם, הקידמה והסובלנות. בספר שני חברים מתיירים פעמיים בארץ ישראל בהפרש של עשרים שנים. במפגש הראשון הם מוצאים ארץ מוזנחת ועזובה. במפגש השני הם מגלים שינוי עצום שחל בה ופוגשים בארץ מתחדשת, מודרנית ותעשייתית.

בספר שנכתב בשנת 1902 מייחד הרצל מקום מיוחד לעיר ירושלים. בראשית דרכו הציונית הרצל התלבט בין ארץ ישראל ובין ארגנטינה כבית וכמולדת ליהודים. זאת מכיוון שלא היה בטוח באפשרות מימוש הרעיון הציוני בארץ ישראל. יחד עם זאת הוא מציין בספרו "מדינת היהודים": "לאורך כל חשכת ההיסטוריה שלהם לא חדלו היהודים מלחלום את חלום המלכות לשנה הבאה בירושלים! הוא המוטו העתיק שלנו." (מדינת היהודים, 1996 ע' 14). בספר "אלטנוילנד" הכיוון של הרצל כבר ברור לגמרי – ארץ ישראל היא המולדת. וירושלים מקבלת מקום מרכזי. בספרו זה מעורר המפגש עם ירושלים בגיבורי הספר התרגשות עזה עד דמעות:

"באמת יש דבר כזה? עמק יהושפט! ואני חשבתי שזה רק משהו שכתוב בתנ"ך..."

"ירושלים" מילמל פרידריך בקול נמוך ורועד. הוא לא הצליח להסביר לעצמו מדוע קו הרקיע של העיר הזרה הזאת ריתק אותו כל כך. אולי בגלל שברי זיכרונות משחר ילדותו, פסוקי תפילה שמילמל אביו? ליל חג הפסח הנשכח מילא את נפשו. במוחו עלה אחד הפסוקים העבריים המעטים שזכר: "לשנה הבאה בירושלים!". . . מולו הזדקרו חומות ירושלים לאור ירח קסום. דמעות חמות הציפו את עיניו. הוא נעמד והדמעות זלגו לאטן על לחייו." (אלטנוילנד, בבל, 1997, ע' 38-39).

בביקורו בארץ הגיע הרצל לירושלים סמוך לכניסת השבת. למרות שהיה חילוני מוצהר עשה את דרכו מתחנת הרכבת למלונן ברגל כשהוא חולה וקודח מחום. ביומנו רשם הרצל על המפגש הראשון עם העיר: "מפוארת היא הצללית של מצודת ציון (מגדל דוד). זו עדיין עיר יפה, שאפילו בהתפוררותה הנוכחית, יכולה להפוך, כאשר נחזור לכאן, לאחת הערים היפות בעולם". מעיניו של הרצל לא נעלמה גם הנוכחות של אנשים מכל הדתות שצבאו על המקומות הקדושים והקנאות הדתית דחתה אותו. הרצל חשב על הפרדה בין דת למדינה כפי שהוא מתאר בספרו "מדינת היהודים": "כל אדם הוא חופשי ובלתי מוגבל באמונתו ובכפירתו, כמו בלאומיותו". גם לגבי העיר ירושלים חשב על הפרדה. בכתביו הוא מתאר את החלק העתיק של העיר, לאחר שינוקה ויטופח, כמקום נפרד המיוחד אך ורק לאתרים הקדושים לשלוש הדתות ומקום

לאנשי הדת בבתי הכנסת, הכנסיות והמסגדים. בנוסף בצד העיר העתיקה, הוא כותב, תיבנה ירושלים החדשה, שמחוץ לחומות, כעיר אירופאית מודרנית.

שאלות למחשבה ולדיון

❖ בספר "אלטנוילנד" פרידריך, היהודי המרוחק מאוד מקיום מצוות וממסורת יהודית, נרגש עד דמעות בעמדו מול חומות ירושלים. נסו להסביר ממה נובעת התרגשותו למרות מראות העזובה בדרך אל העיר?

❖ היכן אפשר לזהות את חזונו של הרצל בטקסטים שצוטטו למעלה?

מתוך המבוא ליחידה:

"ירושלים - מאה דורות חלמתי עליך..."

ירושלים בירת ישראל בעבר ובהווה. נמצאים בה אתרים קדושים לעם היהודי, מוסדות השלטון המרכזיים וחלק נכבד מנכסי הרוח והתרבות של ישראל. ניתן ללמוד את נושא ירושלים בהזדמנויות אחדות: בסמוך לחגיגות יום העצמאות בכלל ולקראת יום העצמאות ה-60 של מדינת ישראל בפרט, ביום ירושלים, במועדי שלושת הרגלים ובהתאם לצרכים ייחודיים של הכיתה או בית הספר.

ביחידה זו נפגוש את נושא ירושלים בשירה ובפזמונים. היחידה מורכבת ממספר פרקים. כל פרק עומד בפני עצמו ויכול להילמד בנפרד, על מסריו ורעיונותיו, כמו כן הוא יכול להתחבר לפרקים האחרים ולבנות על ידי כך רצף בין מספר נושאים. כך תיווצר תמונה עשירה של העיר.

הנושאים מתאימים להוראה לכיתות ה-1 בבית הספר היסודי ולחטיבת ביניים.

א. ירושלים - כיסופים והלל

ב. ירושלים שלי

ג. עיר ובלבה חומה."

מתוך האתר של מוזיאון הרצל

<http://www.herzl.org.il/hebrew/Article.aspx?Item=512>

4. השפה העברית

בספרו "מדינת היהודים" התייחס הרצל לשפה שידברו בה במדינת היהודים: "אולי יחשבו רבים, כי חסרון לשון אחת לכולנו יהיה לנו למכשול. הן לא ייתכן, כי נדבר איש עם רעהו עברית. מי מאתנו יודע עברית במידה מספקת לבקש כרטיס לנסיעה ברכבת? אין אתנו איש כזה. ובכל זאת פשוט הדבר מאוד. כל אדם ידבר את לשונו ... השפה השימושית ביותר תהפוך מאליה, ללא כפיה, לשפה הראשית (עמוד 77)".

מאוחר יותר שינה הרצל את דעתו והוסיף למהדורה שיצאה בורשה בשנת 1896 ושם כתב: "כי יכול תוכל השפה העברית לחדש את נעוריה, ולה, רק לה, להיות השפה המדוברת במדינת היהודים בקרב הימים...".

4.1 השפה העברית במגילת העצמאות

הכרזת העצמאות, המתייחסת בתחילתה לקשר של העם היהודי לארצו, מציינת כי היהודים שבו לארצם ו"החיו שפתם העברית". עם זאת, אין חוק הקובע הוראות מפורשות בנוגע לשפת המדינה: " ... בדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגינים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית...".

בחוקי המדינה משנת 1949 נקבע כי השפה העברית היא השפה הרשמית של המדינה. הנימוק לכך הוא שהשפה העברית היא שפתו של העם היהודי מאז ומעולם, והשימוש בה מהווה סמל לתקומתו של העם במדינתו העצמאית.

מדינת ישראל היא מדינה יהודית ודמוקרטית. אחד הביטויים החשובים של אופיה זה של מדינת ישראל הוא כי מלבד העברית, שפתה העיקרית, של המדינה... נקבע גם לשפה הערבית מעמד של שפה רשמית. התחיקה מעניקה עדיפות לשפה העברית, שפת הרוב, ומבססת את מעמדה הבכיר של השפה העברית במדינה היהודית והדמוקרטית.

בעברית נכתבו רוב ספרי התנ"ך, כל המשנה, רוב הספרים החיצוניים ורוב המגילות הגנוזות. גם כשהשפה העברית לא שימשה שפת דיבור, עדיין שימשה לאורך הדורות, במה שמכונה תקופת הביניים של העברית, כשפת הכתב העיקרית של היהודים, בעיקר בעניינים הלכתיים: כתיבת פרוטוקולים של בתי דין, קובצי הלכות, פרשנות לכתבי קודש. אולם בתקופה זו נכתבו בעברית גם ספרים רבים אחרים, אך לא שימשה כשפת דיבור.

בד בבד עם תנועת התחייה הלאומית החלה גם פעילות להפיכת העברית ללשון הדיבור של היישוב העברי בארץ ישראל. אליעזר בן יהודה, המכונה "מחיה השפה העברית" היה בין הלוחמים למען הפיכת השפה העברית לשפה מדוברת ולשפתו הלאומית של היישוב העברי בארץ.

4.2 אליעזר בן יהודה

בסוף המאה התשע-עשרה הביאו ההשכלה והלאומיות היהודית למהפך במעמד העברית. משפת הקודש, הספרות והלימוד, הפכה העברית לשפת דיבור, המשמשת בכל תחומי החיים. בתהליך זה היה תפקיד חשוב לאליעזר בן יהודה, עיתונאי ובלשן יליד ליטא. בשנת 1880 פירסם בן יהודה שני מאמרים בשם "לשאלת החינוך" בשבועון "החבצלת", ובהם קרא להנהיג את העברית כשפת ההוראה בבתי הספר בארץ ישראל.

בשנת 1881 עלה בן יהודה לארץ עם העלייה הראשונה והחל ללמד "עברית בעברית" בבית הספר "תורה ומלאכה" של חברת "כל ישראל חברים" בירושלים.

ב-1890 כבר למדו עברית בעברית במושבות בגליל, ועד 1897 היו בארץ ישראל 20 בתי ספר שבהם לימדו את מקצועות היהדות בעברית, לצד גני ילדים שבהם העברית הייתה שפת הדיבור. ילדי הגן ותלמידי בתי הספר, שהוריהם לא דיברו עברית בבית, תרמו להפצתה במשפחותיהם ובציבור. מערכת החינוך הייתה מבצרה של תחיית השפה והפכה את העברית ללשונה של העלית החברתית ביישוב היהודי.

במקביל למאמצים שנעשו בארץ להנחלת השפה, פעלה התנועה הציונית בכיוון זה גם בחו"ל. בתי ספר יהודיים לימדו את מקצועות הלימוד בעברית, והעלייה השנייה, אשר הגיעה ארצה בראשית המאה העשרים, נתנה תנופה מחודשת לתחיית השפה בארץ ולמיסוד העברית כשפתם של היהודים בארץ ישראל. כעשרים וחמש שנה אחרי שהחל בן יהודה את פעולתו, השפיעו אנשי העלייה השנייה על הכרעת המאבק לתחיית השפה העברית.

מתוך:

15.08.2010 <http://www.mkm-haifa.co.il/schools/ofarim/ktiva/man/Eliezer/Eliezer.htm>

אליעזר בן יהודה, "מחייה השפה העברית", האמין שתחיית האומה העברית תוכל להתרחש רק בארץ ישראל, ותחיית האומה תבוא תוך כדי החייאת הלשון העברית. לאחר מאות שנים שבהן שימשה העברית רק בלימודי הקודש ובתפילות, החליט בן יהודה לדבר רק עברית בביתו בירושלים, וכך נוצר "הבית העברי הראשון".

מפעלו הגדול היה המילון העברי ההיסטורי, הכולל את המילים העבריות מכל תקופותיה ושכבותיה של הלשון העברית.

בזכות מפעלו נקרא "מחייה השפה העברית".

4.3 אליעזר בן יהודה

מילים : ירון לונדון

לחן : מתי כספי

זהו פזמון שמביע הוקרה לפעלו של אליעזר בן יהודה מחדש השפה העברית. במקביל ליחס של הערכה לדמותו של בן יהודה השיר גם מרמז למשהו אובססיבי שהיה בדמותו. הרעיון של חידוש השפה השתלט על בן יהודה וגרם לו לזנוח כל מה שלא קשור לנושא זה. הדבקות ברעיון אחד והקנאות לשפה העברית מדומה בשיר לקנאותם של הנביאים המקראיים למשימותיהם ובסופו של השיר הוא אף מכנה אותו "נביא" : איתמר בן אב"י שאביו היה נביא".

בשיר מתוארת תמונת שקדנותו של בן יהודה : יושב ועובד עד השעות הקטנות של הלילה, כותב לאור עשית, ממעט לישון. אפשר ממש לצייר את דמותו הרכונה על שולחן עבודתו וסביבו עננים מטאפוריים של מילים שמצטרפות לתשתית של שפה מודרנית.

בשיר נזכרות מילים שחידש בן יהודה מתחומים שונים של החיים.

נקודות למחשבה ולדיון

- ❖ כתבו מה למדתם מהשיר על השפה העברית?
- ❖ כתבו מה למדתם מהשיר על האיש – אליעזר בן יהודה?
- ❖ כיצד מתוארת בשיר דמותו של אליעזר בן יהודה בזמן עבודתו?
 - אילו תחושות ומחשבות מעוררים הביטויים האלה בכם?
- ❖ רשמו דוגמאות למילים חדשות הנזכרות בשיר שחידש בן יהודה.
- ❖ מה ניתן ללמוד מיחסו של אליעזר בן יהודה לבנו איתמר על יחסו לשפה העברית?
- ❖ כתבו מכתב לאליעזר בן יהודה בו אתם מוקירים את פועלו למען השפה והתרבות העברית.
- ❖ השורש 'קנא' מופיע בשיר בשני הקשרים האחד לבן יהודה והאחר לנביאים. הסבירו את משמעות ההקשר.
- ❖ למה הכוונה במשפט : "הוא קנא לפועל ולתואר ולשם"?
- ❖ מדוע, לדעתכם, חש בן יהודה דחיפות בחידוש והחייה של השפה העברית?
- ❖ בשיר נזכרות שתי בריתות. מי הם שותפי שתי הבריתות?

4.4 עברית קשה שפה

מילים: דן אלמגור

לחן: יאיר רוזנבלום

השיר מתאר, מזווית ראייתם של עולים חדשים, קשיים שהם נתקלים בהם בכל תחומי החיים. תחושות אלה היו משותפות לרבים מהעולים החדשים שהגיעו לארץ. הם התנסו בקשיים דומים והזדהו איתם. יש לעולים החדשים קושי בהתנהלות בסיסית בחיי הימיום ובשאלת שאלות פשוטות כגון "מה השעה" וכן יש להם קושי בהתנהלות מול הרשויות. אך יותר מפעם מעלה הכתוב את חסרון המילים כשיש צורך להתבטא בענייני הלב. המילים הראשונות שהם מחפשים במילון קשורות לאהבה ולקשר בין אישה וגבר. השפה אמנם עילגת, אך מובנת בין אוהבים:

אני עם אתה

גם כן אני עם את

אני עם אתה

גם כן אני עם את.

בשיר עולים קשיים של התמודדות עם שפה חדשה שלא דומה לשפת האם של הדוברים, ישנו קושי לקבל דירה בגלל חוקים בירוקרטיים וניסיון להתמודד עם חפצים שהביאו ועם חפצים שחסרים להם וקשה להסתדר בלעדיהם.

המשפט העובר כחוט השני בפזמון ומתאר את תחושות חוסר האונים הינו: "אך, עברית קשה שפה".

שאלות למחשבה ולדיון

- תארו את קשיי העולים החדשים לרכוש את השפה העברית ולהשתמש בה.
- נסו לכתוב שניים מבתי השיר או את כולו בשפה תיקנית.
- האם אתם או מישהו מבני משפחתכם עבר התנסות דומה? ספרו אודותיה.

5. דגל ישראל

לכל מדינה יש דגל שמסמל אותה, מזהה ומבחין אותה על פני מדינות אחרות. את הדגל מניפים על מוסדות ציבור ובזמן טקסים מיוחדים.

דגל מדינת ישראל, שתיאורו שני פסים כחולים על רקע לבן ובמרכזו מגן דוד בצבע כחול, הוא הדגל הרשמי של מדינת ישראל, אשר מייצג את המדינה, ריבונותה, מוסדותיה ואזרחיה, הן בישראל והן בעולם.

הרצל ראה בבחירת דגל למדינת היהודים חלק בלתי נפרד מתהליך השינוי המבוקש עבור היהודים ולפיכך הקדיש לנושא זה תשומת לב מרובה.

בספרו "מדינת היהודים" כותב הרצל שלמדינת היהודים יש צורך בדגל כי "בשעה שרוצים להנהיג אנשים רבים, מן ההכרח הוא להניף סמל מעל לראשיהם" (1996, עמ' 78). הרצל ראה בדגל סמל בעל עוצמה שמלכד המונים. הוא אף סרטט את מראהו החיצוני של הדגל: "דגל לבן עם שבעה כוכבי זהב. היריעה הלבנה מסמלת את החיים החדשים, הטהורים. הכוכבים הם שבע שעות-הזהב של יום העבודה שלנו, שכן בסימן העבודה הולכים היהודים אל הארץ החדשה" (שם).

המדינה החדשה, כך קיווה הרצל, תהא מבוססת על עמל ועבודה. הוא חשב ששבע שעות העבודה ביום יעשו צדק עם העובד ויחזקו את שאיפת יהודי העולם להיאסף בארץ זו. רעיונו של הרצל לא התממש. דגל לאומי הינו סמל חשוב ביותר לעם והוא עשוי לשמש ליצירת מוקד הזדהות וגאווה בקרב אלה המניפים אותו. לכן עיצובו החיצוני צריך לשקף את מהותו, את מסריו בהיבט נרחב, שלא כמו דגל בעל שבעת הכוכבים הממוקד בנושא אחד בלבד.

לקראת הקונגרס הציוני הראשון בבזל, בשנת 1897, הועלתה השאלה איזה דגל ייצג את התנועה הציונית. וולפסון, שהיה מראשי התנועה הציונית הציע את עיצוב הדגל, כפי שהוא מוכר לנו כיום: לבן עם פס כחול מכל צד ובמרכזו מגן דוד, בצבע כחול. על פי הסבריו מראה זה מבוסס על הטלית. על הנפת דגל שדומה לדגל הלאומי כיום ידוע כבר משנת 1885. בראשון לציון הוחלט, על פי יוזמתו של ישראל בלקינד, (מתחרי תנועת "ביל"וי") לארגן חגיגה לילדי "החדר". לכבוד האירוע נתפר דגל הדומה לדגל ישראל כיום.

מעמדו המשפטי והמדיני של דגל מדינת ישראל נקבע בחוק "הדגל, הסמל והמנון המדינה, תש"ט-1949", שהתקבל ביום 24 במאי 1949.

בחג יום העצמאות מונף הדגל במקומות ציבוריים ופרטיים רבים והוא מוסיף ליצירת אווירת החג. בימי זיכרון ואבל לאומיים מורידים את הדגל לחצי התורן.

בהקשר ליום העצמאות ככלל ולדגל ישראל בפרט נכתבו שירים רבים. השירים מתארים את צבעיו של הדגל ואת המשמעויות הגלומות ברכיבי הדגל.

5.1 כל הארץ דגלים

מילים: רפאל ספורטה

לחן: עמנואל עמירן פוגצ'וב

שיר קצר בן ארבע שורות שמצליח להעביר תחושה של שמחה והתרוננות. שלוש השורות הראשונות כתובות בלשון רבים: כל הארץ מלאה דגלים מתנופפים, כל האנשים רוקדים והכול שמחים. לשון הריבוי מעבירה תחושה שהכול שותפים לשמחה. השמחה נמצאת בתנועה הן של הדגלים והן של האנשים. השיר מתאר את הזיקה בין חג העצמאות לבין התנופפותם של דגלים רבים ובין השמחה השורה בקרב האנשים, "העם", ביום חג זה: "חג היום לישראל".

בשיר מילים המצביעות על השתתפות כוללת, חגיגה של כולם: "כל הארץ", "עם" (המופיעה פעמיים) ו-"ישראל".

הופיע בחוברת "עמנואל עמירן - אל המעיין: שירים לילדים". מפעלי תרבות וחינוך (הספריה למוסיקה ע"ש נסימוב 270), [1979], עמוד 71.

5.2 דגל ישראל

מילים: לוי קיפניס

לחן: נחום נרדי

השיר מתאר את הכנת הדגל כסימן וסמל לניצחון. הכוונה כנראה לניצחון במלחמת העצמאות. אך הדגל הוא לא רק סמל לניצחון אלא גם סמל לשלום.

בכל אחד מבתי השיר מתוארת הכנתו של הדגל: " בד לבן ניגזור", " פס כחול ירקום", " מי יודע לתקן – / הוא יתקין מקל". " ככה, ככה, ככה, כך" הוא סוג של הנחיה וזירוז לעבודה על הדגל.

בד בבד עם ההכנות של הדגל עצמו מתוארת מהותו של הדגל: " דגל הוא לדרור!", " דגל הוא לדרור!".

הנפת הדגל מציינת מעין שיא בסיומו של תהליך הכנת הדגל, מציינת ניצחון שצריך להלל אותו ולשמוח בו.

5.3 הדגל שלי

מילים: יורם טהר-לב

לחן: אילנה אביטל

השיר מתאר סצינה ובה סבתא ונכד או נכדה כשהסבתא מספרת זיכרונות מן העבר תוך כדי התבוננות על מה שהווה במדינת ישראל. החוט המקשר בין תקופות הזמן הוא דגל המדינה. השיר אודות הדגל שזור בעשייתה הציונית של הסבתא בארץ ישראל. למשל, היא נזכרת בתקופת "חומה ומגדל" כאשר תוך כדי בניית הקיבוצים היא וחבריה שרו את שיר הדגל. בהווה, כשהיא מתבוננת בישראל הבנויה, הפורחת והמתפתחת היא מזכירה לנכד או לנכדה שלא לשכוח להמשיך ולשיר את שיר הדגל. "השיר הושר בפסטיבל הילדים. יורם טהר לב מסביר שבשיר זה הוא השתמש כאן ב"פנטז" שבו השתמש בהרבה מקרים: "משפט פתיחה הלקוח משיר עתיק. המשפט "אני וגם הסבתא / ישבנו פה בצוותא" מזכיר לבני הדור שלי את השיר ממלחמת השחרור שפותח כמעט באותן מילים: "אני והסבתא/ ישבנו בצוותא/ ליד מדורה בחצר".

מתוך האתר של יורם טהר-לב:

http://www.taharlev.com/songs_selection_song.asp?id=94

שירים נוספים

"הדגל המדבר בחידות" / רבקה אליצור.

נקודות למחשבה ולדין

- ❖ מהן המשמעויות שטומן בחובו הדגל למדינה ולפרט?
- ❖ הביעו דעתכם, האם צדק הרצל בהצעתו לבחור דגל למדינת היהודים? הסבירו מדוע?
- ❖ מהי המשמעות הטמונה בצורה ובצבעי דגל ישראל?
 - הביעו דעתכם, האם יש חשיבות לצבעים וסמלים המופיעים על הדגל?
 - לו הייתם נדרשים להציע דגל חדש למדינת ישראל, באיזו צורה הייתם יוצרים אותו ובאילו צבעים? הסבירו מדוע.
- ❖ מהו דגל ישראל עבורכם?

סיכום

"לא יקום עוד איש נפלא כזה, המאחד בקרבו את גבורת המכבי עם מזימות דוד, אומץ לב רבי עקיבא המת ב'אחד' וענוות הלל, את יפי רבי יהודה הנשיא ואהבת אש של רבי יהודה הלוי. רק פעם במשך אלפי שנים ייוולד איש פלאים כזה!"

כך הגיב דוד בן גוריון בן השמונה עשרה למשמע ההודעה על מותו של בנימין זאב הרצל. ואכן, לא הייתה דמות שהשפיעה על תולדות העם היהודי, בדורות האחרונים, כמו דמותו של בנימין זאב הרצל. תוך זמן קצר הצליח הרצל לסחוף אחריו ואחר רעיונותיו יהודים דתיים וחילוניים, צעירים ומבוגרים ברחבי העולם ובעיקר באירופה. הוא גרם להתעוררות מחודשת ומופלאה של הכמיהה הטמונה בלב כל יהודי אל ציון וירושלים.

לאחר הדברים שנאמרו ביחידה זו, מפתיע מאוד שדמותו של הרצל כמעט נשכחה כאדם וכהוגה ונותרה בעיקר כסמל, כסדרה של רחובות בערי ישראל. כמעט אין לומדים אודותיו ואודות רעיונותיו. היחידה שפותחה מנסה להאיר את דמותו של הרצל, הרקע ממנו צמח, רעיונותיו ובעיקר את חזון תחיית העם היהודי כעם חופשי וריבוני בארץ ישראל. הוא גרם ליהודים להאמין שכמו לכל העמים גם לעם היהודי יש זכות למולדת משלו - הלא היא מולדתו משכבר ארץ ישראל. הוא עורר בהם תקווה למימוש זכותם למדינה ריבונית.

היחידה פותחה ע"י איריס ברקוביץ המרכז לתכנון לימודים למידה והערכה, מכללת בית ברל, © כל הזכויות שמורות.